

Afsprakenlijst Bestuurlijke Overleggen Leefomgeving 6 en 7 november 2024

Regio Zuidwest-Nederland	2
Regio Zuid-Nederland	4
Regio Noord-Nederland	7
Regio Noordwest-Nederland	8
Regio Oost-Nederland	11

Regio Zuidwest-Nederland

1	Ruimtelijke opgaven Zuidwest-Nederland (NOVEX) <u>Zuid-Holland</u> Rijk en regio gaan samen aan de slag om: ❖ Gezamenlijk instrumentarium te verkennen dat bijdraagt aan het vergroten van de kwaliteit, gezondheid, klimaatbestendigheid en veiligheid voor een toekomstbestendige leef- en werkomgeving. Onder meer voor gezonde stedelijke ontwikkeling en groen in en om de stad. ❖ Waarbij o.a. gekeken wordt naar inzet van (bestaande) middelen, aanpassen van wet- en regelgeving (o.a. gericht op kwaliteitsversterking) en heldere afspraken over onderlinge bevoegdheden die bijdragen aan het vergroten van uitvoeringskracht. ❖ Een verdiepingsslag te maken op het "hoe?": hoe kunnen we de toekomstbestendigheid en Brede Welvaart vergroten. Bijvoorbeeld: hoe kunnen we het verdienvermogen van de provincie en haar inwoners versterken (vgl. Groeiagenda Zuid-Holland); hoe zorgen we voor de nabijheid en bereikbaarheid van voldoende voorzieningen; hoe vinden we ruimte om energie- en circulaire doelen te realiseren? ❖ Te verkennen hoe herstructurering van bedrijventerreinen/werklocaties/(glas)tuinbouwlocaties kan worden gestimuleerd, waarbij naast het sturen op gewenste verplaatsing ook gestimuleerd kan worden dat verplaatste bedrijven bijdragen aan verduurzaming en circulair ondernemen. <u>Zeeland</u> Rijk en regio gaan samen aan de slag om: ❖ De economie te versterken en te verduurzamen in combinatie met versterken van de leefkwaliteit zonder dat dit ten koste gaat van bodem en water. ❖ Te concretiseren hoeveel ruimte nodig is voor reguliere bedrijventerreinen in Zeeland voor economische groei, de omslag naar circulaire economie en verduurzaming van de economie als ook voor de ontwikkeling van energiehub's. ❖ Nut en noodzaak te verkennen van beter benutten en/of uitbreiden van het haven- en industrie-complex in verband met de economische groei, de verduurzaming van de industrie, de uitvoering van het klimaat en energiebeleid (PEH en VAWOZ 2030 en 2031-2040) en de mogelijke komst van twee kerncentrales. Uitgangspunt hierbij is de balansgedachte zoals opgenomen in het ontwikkelperspectief NOVEX gebied NSPD, waarbij naast economische ontwikkeling ook rekening wordt gehouden met de kwaliteit van de leefomgeving en randvoorwaarden vanuit water en bodem. ❖ Op basis van de uitkomsten van het onderzoek met betrekking tot het watergebruik in het kader van waterstofproductie, dat op initiatief van EZK in samenwerking met IenW is uitgevoerd, nadere afspraken te maken over sturing op vraag en aanbod van zoetwater voor waterstofproductie in Zeeland.
2	Ruimte voor energie ❖ Rijk en decentrale overheden werken aan interbestuurlijke afspraken rond de verdere ontwikkeling van het energiesysteem, en verkennen in dit verband wenselijke (proces)afspraken rond ruimte voor het energiesysteem.
3	NOVEX-gebied North Sea Port District (NSPD) ❖ In december 2023 werd het ontwikkelperspectief voor het North Sea Port District vastgesteld. Met de grensoverstijgende Uitvoerings- en

	Investeringsagenda (UIA) voor NSPD zetten Rijk en regio de volgende stap richting de uitvoering. ❖ De samenwerking met Vlaanderen om te komen tot een UIA wordt intensiever. In het zeer recent Vlaamse regeerakkoord staat het als volgt 'We ondersteunen en faciliteren de geïntegreerde havensamenwerking in het North Sea Port District' ❖ De toekomstige ontwikkeling van het NSPD is cruciaal voor de transitie van Nederland maar ook van een grensoverstijgend ambitie niveau. Dus ook voor Vlaanderen. De gewenste ontwikkeling van dit haven- en industriegebied, met name op het gebied van de energietransitie, circulaire economie, bereikbaarheid en mobiliteit, logistiek & transport vraagt samenwerking én dient hand in hand te gaan met het versterken van de onder druk staande leefkwaliteit en kan niet ten koste gaan van bodem en water. Alleen dan zal de ruimtelijke kwaliteit en de brede welvaart van dit gebied verbeterd kunnen worden. ❖ Rijk en regio spreken af dat het NSPD wordt geagendeerd op de Vlaams-Nederlandse Top begin 2025.
4	NOVEX-gebied Zuidelijke Randstad ❖ Rijk en regio onderschrijven het ontwikkelperspectief NOVEX Zuidelijke Randstad als basis om met elkaar verder samen te werken binnen de regio. In de komende periode wordt er met alle partijen binnen de geografische scope van het gebied verder gewerkt aan het ontwikkelperspectief en wordt dit, waar nodig, verdiept of aangescherpt. ❖ Rijk en regio stemmen in met de uitvoeringsagenda Zuidelijke Randstad 1.0 en de daarin opgenomen vier hoofdopgaven voor de komende periode (1. groene, klimaatadaptieve en gezonde verstedelijking, 2. de toekomst van de metropool, 3. instrumentarium voor gebiedsontwikkeling (waar onderzoek wordt gedaan naar de toekomstige economie van de Zuidelijke Randstad), 4. blijven inzetten op het behalen van onze doelen m.b.t. verstedelijking en mobiliteit), de aanzet voor de bijbehorende prioritaire afspraken en acties en deze uitvoeringsagenda verder uitwerken richting het BO Leefomgeving 2025. ❖ Gemeenten, waterschappen, Rijk en provincie in dit NOVEX-gebied spreken af samen instrumentarium te verkennen dat bijdraagt aan het vergroten van de kwaliteit, gezondheid, klimaatbestendigheid en veiligheid voor een toekomstbestendige leef- en werkomgeving. Onder meer voor gezonde stedelijke ontwikkeling en groen in en om de stad.
5	NOVEX-gebied Rotterdamse haven ❖ In december 2023 werd het ontwikkelperspectief "Samenwerken aan de toekomst van de Rotterdamse haven" vastgesteld. Met het programma NOVEX-gebied Rotterdamse haven zetten Rijk en regio de volgende stap richting de uitvoering. Om recht te doen aan de omvang en complexiteit van de opgaven wordt gekozen voor een programmatische aanpak, waarin rijk, regionale overheden, bedrijfsleven en natuur- en milieuorganisaties langjarig zullen samenwerken om de afgesproken ambities te realiseren. De transitie van de Rotterdamse haven is cruciaal voor de transitie van Nederland. Daarom krijgt de transitie van deze haven, met name op het gebied van energie, grondstoffen en materialen, prioriteit in het nationaal ruimtelijk-economisch beleid. ❖ In en rond de Rotterdamse haven komen veel maatschappelijke opgaven samen die allemaal (milieu)ruimte vragen. Denk aan de ontwikkeling van de Delta Rhine Corridor, de visie Waterstof, windenergie, kernenergie, ruimte voor defensie, lokale en regionale vergunningverlening en woningbouw. Tegelijkertijd is de (milieu)ruimte schaars. De transitie van de haven dient in goede balans met de omgeving te worden gerealiseerd. Dit vraagt de komende tijd ingewikkelde keuzes in onderlinge samenhang en slimme combinaties, want niet alles past. Daarom sturen de NOVEX-partners gezamenlijk op realisatie van de transitie van de Rotterdamse

	haven en bereiden de bijbehorende keuzes gezamenlijk voor; ieder vanuit diens eigen rol en verantwoordelijkheid. Zo behouden en verstevigen we de bijdrage van de havens aan onze welvaart nu en in de toekomst. ❖ De komende periode werken de partners een uitvoerings- en investeringsagenda uit. Daarnaast krijgt het Ontwikkelperspectief doorwerking in het omgevingsbeleid, zoals de provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies en de nationale Nota Ruimte.
6	Versnelling woningbouw en woningbouwvoorwaarden ❖ Vanaf 2022 t/m het eerste kwartaal van 2024 zijn in Zuid-Holland 46.350 en in Zeeland 4.650 woningen gebouwd. Hiermee is de bouwproductie op gang. Om de doelstelling in 2030 te halen, is blijvende aandacht nodig voor de aanpak van de opgave en van de woningbouwvoorwaarden. Het Rijk ondersteunt de inzet en een pilot van de provincie Zuid-Holland om te komen tot een alternatieve methode voor soortenbescherming.

Regio Zuid-Nederland

1	Ruimtelijke opgaven Zuid-Nederland (NOVEX) <i>Provincie Noord-Brabant</i> <u>Powerport regio Moerdijk</u> ❖ De Powerport regio Moerdijk is vanwege zijn strategische ligging, hoge milieucategorieën en uitgebreide transportnetwerken een belangrijk knooppunt voor Nederland. Samenhang en balans tussen grootschalige industrieontwikkeling en structurele leefbaarheidsinterventies zijn een voorwaarde voor een kansrijke uitwerking van de nationale en provinciale ambities op het gebied van klimaat-, energie- en grondstoffentransitie. Daar hoort een gedeelde verantwoordelijkheid bij. ❖ Een eerste ruimtelijke verkenning heeft laten zien dat de ruimtebehoefte vanuit energie-infrastructuur, circulaire energie en goederenvervoer het aanbod binnen de hekken van het Haven- en Industrierrein (Moerdijk) en het Amergebied (Geertruidenberg) ver overstijgt. Daarom is de verkenning verbreed naar het vinden van ruimte "buiten de hekken" op drie schaalniveaus. Het Programma Energie Hoofdstructuur is hierbij uitgangspunt. ❖ Op basis van de uitkomsten van deze verkenning werken Rijk en regio in het eerste kwartaal van 2025 toe naar een besluit over het globaal beoogde programma voor een houdbaar toekomstperspectief voor Powerport regio Moerdijk. Na dit besluit werken Rijk en regio gezamenlijk aan een integraal gebiedsgericht ontwikkelperspectief. Participatie maakt onderdeel uit van dit traject. Het Rijk neemt de uitnodiging van de provincie Noord-Brabant en de gemeente Moerdijk aan voor een werkbezoek aan Powerport regio Moerdijk. <u>Energie en goederenstromen in relatie tot leefbare steden</u> ❖ Bij het Rijk en de regio is er serieuze aandacht voor de relatie tussen energie- en goederenstromen i.r.t. verstedelijking en veiligheid. Er lopen belangrijke energie- en goederencorridors door Brabant en Limburg. De toekomstige ontwikkeling van energie- en goederenstromen en de gedeelde ambitie voor verstedelijking in de verschillende stedelijke regio's in Brabant en Limburg vraagt om samenhangende ruimtelijke keuzes en een goede balans tussen economische ontwikkeling, bereikbaarheid, verstedelijking en leefbaarheid. ❖ Begin december 2024 zal de Tweede Kamer worden geïnformeerd over de wijze waarop de Delta Rhine Corridor verder door zal gaan. De regio wordt meegenomen in dit proces. Gezien de oplopende vertragingen en
----------	---

	urgentie voor de vergroening van onze industrie, staat de ambitie voor het klimaat- en energiebeleid hierbij centraal. Naar aanleiding van deze Kamerbrief zal er richting het BO Leefomgeving 2025 (hoog) ambtelijk overleg tussen Rijk en regio zijn over de consequenties van deze herijking en welke vervolgspraken kunnen worden gemaakt in het BO Leefomgeving met het oog op de energie- en goederenstromen. <u>Zoetwaterbeschikbaarheid, natuur en landbouw</u> ❖ Nieuwe klimaat- en deltasceario's laten zien dat er op termijn onvoldoende zoetwater beschikbaar is om alle opgaven te kunnen realiseren. Rijk en regio erkennen de noodzaak samenhangende richtinggevend keuzes voor de nationale zoetwaterverdeling en de ruimtelijke ontwikkeling van Nederland. Brabant agendaert in het ruimtelijk voorstel expliciet de zoetwaterverdeling tussen Limburg, Brabant, Zeeland en Zuid-Holland en de verdeling van het water van de Maas. De deltabeslissing van het Deltaprogramma Zoet Water wordt in 2026 herijkt, waarna dit in 2028 landt in het Nationaal Waterprogramma. Daarna kan duidelijkheid worden geboden over de precieze zoetwaterverdeling. Brabant stelt voor het Zeekleigebied van de Zuidwestelijke Delta, de Naad van Brabant en het Groene Woud toekomstscenario's op om meer grip te krijgen op de gebiedsgerichte uitwerking van de potentiële zoetwatervraag- en aanbod. <i>Provincie Limburg</i> <u>Chemelot en aansluiting energiehoofdstructuur: gebiedsgerichte aanpak Maasbracht – Graetheide</u> ❖ Rijk en provincie erkennen het belang van de energieknooppunten Maasbracht en Chemelot/Graetheide voor de verduurzaming van de industrie in Limburg en hechten belang aan een toekomstbestendige en samenhangende ontwikkeling van deze knooppunten. Zij starten daarom op de kortst mogelijke termijn met een gezamenlijke gebiedsgerichte aanpak voor de duurzame ontwikkeling van de energieknooppunten Maasbracht en Chemelot/Graetheide waarbij omgevingskwaliteit centraal staat. Hiertoe wordt onder regie van de provincie Limburg een overkoepelende gebiedstafel ingericht. Op deze tafel worden ruimtevragende (fysieke en milieu) opgaven van lokaal, regionaal en nationale belang in beeld gebracht en afgestemd. Vanuit deze tafel zullen voorstellen worden voorbereid, met inachtneming van bestaande procedures en bevoegdheden, waardoor een dwingend proces kan worden ingezet.
2	Startsein Rijk-regio verstedelijkingsstrategie Limburg Centraal ❖ Rijk en regio zien beiden kansen voor verstedelijking volgens Limburg Centraal tot 2040 en trekken hierin samen op conform het Plan van Aanpak op Hoofdpijnen Limburg Centraal. ❖ Partijen starten met de ontwikkeling van een Verstedelijkingsstrategie Limburg Centraal; voor woningbouw, economie, groen/blauw, klimaatadaptatie, netcongestie en mobiliteit(transitie). ❖ Rijk en provincie delen de kosten van het opstellen van de verstedelijkingsstrategie. ❖ De inzichten die we in dit proces ophalen benutten we als input voor de (ontwerp) Nota Ruimte. ❖ Eveneens stellen gemeenten, met medewerking van provincie en Rijk, in 2025 Business Cases op voor de zes stationsgebieden om verder vorm en inhoud te geven aan het zoekgebied Grootschalige Woningbouw. De kosten van de businesscases worden door de provincie en de gemeenten gedragen. ❖ Rijk en regio werken samen volgens de in het PvA overeengekomen governance-structuur; diverse ministeries (o.a. VRO, EZK, I&W)

	gemeenten, waterschap, netbeheerder en provincie pakken samen de handschoen op. ❖ Rijk en regio leggen de contouren van de verstedelijkingsstrategie Limburg Centraal voor tijdens het BO Leefomgeving 2025. ❖ Binnen het kader van het programma Limburg Centraal, geeft de gemeente Maastricht ProRail opdracht voor een studie naar een optimaler ruimtegebruik van emplacement Maastricht (oostzijde). Doel van de studie is om ruimte te creëren voor verstedelijking en een haalbare en goede oplossing voor het transferknelpunt in combinatie met een interwijkverbinding.
3	NOVEX-gebied Stedelijk Brabant ❖ Tijdens het BO Leefomgeving Zuid is ingestemd met de uitvoeringsagenda voor het NOVEX-gebied Stedelijk Brabant (versie 1.0). Tevens is de bestuurlijke ambitie uitgesproken om in 2025 korte termijn maatregelen op het gebied van verstedelijking, mobiliteit en leefbaarheid uit te werken. Deze maatregelen dienen haalbaar, maakbaar en betaalbaar zijn. Rijk en regio sturen daarbij gezamenlijk op de kritische succesfactoren die nodig zijn om deze maatregelen uit te kunnen voeren.
4	NOVEX-gebied De Peel ❖ Rijk en regio hebben de eerste Regionale Uitvoerings-Investeringsagenda (RUIA) NOVEX De Peel vastgesteld als gezamenlijke stap in de ontwikkeling naar een ondernemende, leefbare en natuurlijke Peel. Dit op basis van het "Zich Ontwikkellend Perspectief 2050 voor de Peel", die bestuurlijk omarmd is door Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten in de gezamenlijke stuurgroep NOVEX De Peel (december 2023). De RUIA zal de komende tijd verder uitgewerkt worden (inhoudelijk, financieel en anderszins) vanuit de drie ontwikkellijnen naar de toekomst -ondernemend, leefbaar en natuurlijk- met de sleutelprojecten die hier concreet aan bijdragen. ❖ Provincies Noord-Brabant en Limburg en Waterschappen Limburg en Aa en Maas hebben reeds de bereidheid uitgesproken om een significant bedrag uit eigen middelen en gedecentraliseerde rijksmiddelen te willen investeren in innovatie, natuur, water, leefbaarheid en brede welvaart van de Peel.
5	NOVEX-gebied Zuid-Limburg ❖ Rijk en regio stellen gezamenlijk het ontwikkelperspectief van NOVEX Zuid Limburg, 'Voorbij Grenzen' vast. Hierin beschrijven Rijk en regio gezamenlijk de ontwikkelrichting voor Zuid-Limburg met als horizon 2050. Het ontwikkelperspectief is het resultaat van een samenwerking die Rijk, Provincie, Waterschap en 16 Zuid-Limburgse gemeenten - waarvan een deel samenwerkt in Stadsregio Parkstad Limburg- in 2020 zijn aangegaan.
6	Project 'Beethoven' – Brainport Eindhoven <u>Grootschalige woningbouwlocaties (gebiedsbudget)</u> ❖ Rijk en Regio maken bij het BO Leefomgeving 2025 afspraken over de nadere invulling van de gebiedsmaatregelen in Fellenoord en de Ontwikkelas Zuidwest. Deze maatregelen worden voorbereid via de stuurgroep Ontwikkelas Zuidwest en de bestuurlijke kerngroep Knoop XL. ❖ Rijk en regio verkennen gezamenlijk 1) de mogelijkheden van Publiek-Private Samenwerkingsverbanden (PPS), 2) het participeren in de ontwikkelingsmaatschappij gebiedsontwikkeling Fellenoord BV én 3) het inzetten op het versnellen van processen en procedures om het tempo op de realisatie van de woningbouw maximaal te houden. De gesprekken met VRO over de gewenste vorm van participatie worden voortgezet en gemeente Eindhoven, provincie, VRO en de ontwikkelingsmaatschappij gebiedsontwikkeling Fellenoord BV verkennen gezamenlijk de mogelijkheden van het inzetten een 1) rijksgrondfaciliteit, 2) inzet

	(rijks)personeel en 3) flexibilisering van het financieel kader van diverse regelingen, waaronder de WBI. <u>Onderdeel versnelling woningbouw</u> ❖ In het Beethovenconvenant zijn belangrijke doelen gesteld voor de regio Brainport Eindhoven, met name op het gebied van talentontwikkeling, mobiliteit en woningbouw. Voor het onderdeel versnelling woningbouw wordt deze opgave gedeeld in een uniek partnerschap tussen het Rijk, de Regio en private Brainportpartijen. De totale investering bedraagt € 245 miljoen, waarbij alle partners een substantiële bijdrage leveren. Deze gezamenlijke inzet benadrukt het belang dat deze partijen hechten aan de ontwikkeling van de Brainportregio. De partijen realiseren zich dat elke gemeente in de regio unieke uitdagingen en kansen kent. Daarom kiezen we voor een aanpak met maatwerk per gemeente. Gemeenten worden intensief ondersteund door een regionaal team met expertise op juridisch, planeconomisch en procesmatig gebied. De samenwerkende partijen vinden het belangrijk dat de middelen op een verantwoorde en effectieve manier worden besteed. Daarom wordt de voortgang van de projecten nauwgezet gemonitord en worden de resultaten periodiek geëvalueerd. De partners hebben er vertrouwen in dat met dit programma een significante bijdrage wordt geleverd aan het versnellen van de woningbouw in de regio Brainport Eindhoven. ❖ Verder hebben Rijk en Regio een gezamenlijke verkenning naar de sociaal-maatschappelijke opgave afgesproken op te leveren voor het einde van 2024. De verkenning heeft tot doel om in beeld te krijgen wat deze opgave zowel fysiek als financieel betekent en welke fasering mogelijk is. Door middel van een Quick Scan wordt dit jaar gekeken naar het instrumentarium en de systematiek tot bekostiging/financiering, waaronder de mogelijkheden van het Gemeentefonds. Dit wordt afgerond in het eerste kwartaal van 2025 en vormt vervolgens een basiskader om tot meerjarige financieringsafspraken te komen. Het streven is om voor de zomer in 2025 hierover tot eerste concrete afspraken te komen. Op basis hiervan kan een uitvoeringsplan worden gemaakt waarin de financiële kaders staan in een nader te bepalen aanpak/regeling. <u>Helmond</u> ❖ Rijk en regio spreken de ambitie uit om bij het BO Leefomgeving 2025 en/of BO MIRT 2025 (financiële) afspraken te maken over het ontwikkelperspectief en bijhorende businesscase.
7	Verstedelijkingsopgave Roosendaal ❖ Rijk (IenW en VRO), provincie Noord-Brabant en gemeente Roosendaal steunen allen het uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek naar de (gedeeltelijke) uitplaatsing van functies op het spooreplacement in Roosendaal op middellange en lange termijn ten behoeve van de verstedelijking. Gemeente en provincie zijn opdrachtgevers en financiers voor dit onderzoek.

Regio Noord-Nederland

1	Ruimtelijke opgaven Noord-Nederland (NOVEX) ❖ Rijk en de provincies Fryslân, Groningen en Drenthe werken gezamenlijk de komende maanden een aantal prioritaire ruimtelijke vraagstukken voortvarend uit. Het gaat daarbij om vraagstukken rond vraag en aanbod van zoetwater - mede gelet op de afhankelijk van Noord-Nederland van zoet water uit het IJsselmeergebied - , de energietransitie en (circulaire) economie in relatie tot energie-infrastructuur en een zorgvuldige
----------	---

	landschappelijke inpassing en een betere benutting en verbetering van de bestaande woningvoorraad. Rijk en provincies streven ernaar om tijdens het BO Leefomgeving van 2025 over deze vraagstukken afspraken te maken in het ruimtelijk arrangement. ❖ Voor Zuid en Oost Drenthe wordt door de regio een ontwikkelperspectief opgesteld dat de inzet vormt voor verdere uitwerking op regionaal niveau en dat input kan vormen voor de relevante nationale programma's. Het perspectief heeft betrekking op zowel brede welvaart thema's als de ruimtelijk-economische opgaven in de regio en hangt samen met de mogelijke aanleg van de Nedersaksenlijn. Rijk en regio spreken af dat Emmen wordt opgenomen in het Stedelijk Netwerk Nederland. ❖ Met de provincie en de betrokken Friese gemeenten wordt verkend wat de opties zijn voor het stedelijk netwerk Fryslân ('bouwstrategie').
2	NOVEX-gebied Groningen-Assen ❖ In het NOVEX-gebied Regio Groningen-Assen ligt de woningbouw en de ontwikkeling van de werkgelegenheid tot op heden goed op schema. Wel voorziet de Regio knelpunten voor deze opgave tot 2030 en richting 2040, waarbij betrokkenheid van het Rijk gewenst is. ❖ Rijk en Regio bouwen richting BO Leefomgeving 2025 samen voortvarend voort op de Aanzet Uitvoeringsagenda die is opgesteld. De Regio wil in dit proces met het Rijk in gesprek over het ontschotten van geldstromen, bijzondere aandacht voor dorpen en stedelijke ontwikkeling, ring- en randwegen, barrièrewerking van bestaande infrastructuur en functieverhuizing in de stedelijke gebieden. Rijk en Regio werken ook samen bij het creëren en behouden van ruimte voor economie, en onderzoeken hiervoor een pilot voor de herontwikkeling en verduurzaming van bedrijventerreinen. Een mogelijk onderdeel hiervan is een nog op te richten herontwikkelingsmaatschappij.
3	NOVEX-gebied Groningen – Masterplan Zeehavens ❖ Rijk en regio werken voortvarend samen verder aan het ontwikkelperspectief en gebiedsprogramma voor het NOVEX-gebied Groningen - globaal het gebied van Stad Groningen, Hoogezand tot en met Delfzijl en de Eemshaven (Waddenzee/Eems-Dollard) - waarbij inhoudelijk en qua aanpak de verbinding wordt gemaakt tussen de verschillende lopende programma's zoals Nij Begun, Toekomstagenda, Aanlanding Wind op Zee, kust- en landschapsprogramma's, XXL bedrijventerreinen en NOVEX-gebieden. Daarbij hebben Rijk en regio afgesproken om nu al via de gebiedsaanpak van het NOVEX-gebied Groningen beter te sturen op samenhang en efficiëntie in het NOVEX-gebied.

Regio Noordwest-Nederland

1	Ruimtelijke opgaven Noordwest-Nederland (NOVEX) <i>Provincie Flevoland</i> ❖ Provincie Flevoland is een jonge levendige en aantrekkelijke provincie, waar mensen graag wonen, werken en recreëren. Dit met behoud van eigen karakter waarbij benutten van innovatiekracht goed past. ❖ Rijk en provincie Flevoland werken toe naar wederkerige afspraken over de ruimtelijke elementen van deze opgaven in een af te spreken Ruimtelijk Arrangement. ❖ Rijk en provincie hebben een aantal afspraken gemaakt in aanvulling op al lopende afspraken in het kader van de Strategische Agenda Flevoland en NOVEX MRA onder andere voor gemeenten Almere en Lelystad. ❖ Deze in het BO Leefomgeving gemaakte afspraken hebben betrekking op het bouwen van een vitale samenleving. Onder meer door het in balans brengen van de woon-werk balans, wegnemen van barrières
----------	---

	netcongestie, vervolgstappen 'netbewuste woningbouw', het opbouwen van een passende (kennis)economie, binnenstedelijke herstructurering als vervolg op recent onderzoek naar de opgaven van new towns en de aanpak overgangsgebieden stad-land. ❖ Almere is binnen het meerjarenprogramma "Bouwstenen voor bovenregionale samenwerking hightech brandpunten", dat op 1 januari 2025 van start gaat, beschouwd als een toekomstig hightech brandpunt en zal meedraaien binnen dit programma. Ook wordt verder gesproken over de ruimtelijke ordening in relatie tot Defensie-opgaven in Flevoland. <i>Provincie Noord-Holland</i> ❖ De provincie Noord-Holland heeft met een veelheid aan ruimtelijke opgaven te maken, waaronder diverse nationale opgaven zoals aanlanding wind op zee en het faciliteren van Schiphol en grootschalige industrie zoals Tata Steel. Daarnaast heeft het economisch profiel van de provincie een enorme aantrekkingskracht. Hiermee neemt de druk op een reeds dichtbevolkt gebied, met (wereld)erfgoed, belangrijke natuurgebieden en landbouw steeds verder toe. ❖ Het ruimtelijk voorstel onderstreept de urgentie om te sturen op ruimte en het maken van moedige keuzes. Rijk en provincie Noord-Holland werken toe naar wederkerige afspraken in een Ruimtelijk Arrangement. Vooruitlopend daarop hebben Rijk en regio in het BO Leefomgeving Noordwest 2024 voor een aantal urgente opgaven afspraken gemaakt. ❖ Zo is er afgesproken om de samenwerking op het kennisgebied van water en bodem voor de regio Noord-Holland te versterken en er is afgesproken om de samenwerking op het gebied van water en bodem in Centraal Holland (Deltaprogramma) te agenderen op het BO Leefomgeving 2025. Daarnaast zullen Rijk en provincie zoveel mogelijk gezamenlijk optrekken in de lopende onderzoeken naar 1. de mogelijkheden en beperkingen van de ruimtelijke impact en milieu-impact van circulaire economische ontwikkelingen en 2. de economie van de toekomst. OCW zal waar nodig vroegtijdig betrokken worden bij erfgoed gerelateerde vraagstukken binnen de provincie Noord-Holland. En er is afgesproken om de goede samenwerking tussen betrokken organisaties bij energieprojecten vast te houden en wederzijds meer openheid te geven over belangen en afwegingen die bij de projecten spelen binnen de verschillende organisaties. Daarnaast zal de (beperkt beschikbare) ambtelijke ondersteuning vanuit het Rijk (VRO) bij het opstellen van het ontwikkelperspectief voor Noord-Holland Noord voortgezet worden. <i>Provincie Utrecht</i> ❖ De provincie Utrecht heeft met een veelheid aan nationale en regionale ruimtelijke opgaven te maken op het gebied van water, bodem, landbouw, natuur, energie, economie, bereikbaarheid, wonen, gezondheid, groen, defensie en erfgoed. Daarnaast heeft de centrale positie van de provincie een grote aantrekkingskracht. Hiermee neemt de druk op de beschikbare ruimte steeds verder toe. Het ruimtelijk voorstel van Utrecht benoemt 27 samenhangende agendapunten met bijbehorende acties voor Rijk en regio t.a.v. deze opgaven. ❖ Rijk en provincie Utrecht werken toe naar wederkerige afspraken in een Ruimtelijk Arrangement. Vooruitlopend daarop zijn in het BO Leefomgeving Noordwest 2024 voor een aantal urgente opgaven afspraken gemaakt. ❖ Vanuit de Metropoolregio Utrecht komt het initiatief om een 'Investeringsagenda voor de Utrechtse gezondheidsmetropool' op te stellen. Hiermee wordt in kaart gebracht wat het gezondheidscluster in
--	--

	de Metropoolregio Utrecht nodig heeft om het verdienvermogen en de Europese koploperpositie op het gebied van gezondheidsinnovatie toekomstbestendig te houden (zowel ruimtelijk als qua talent). Dit als basis voor een gesprek met het Rijk over samenwerking. ❖ Daarnaast zullen Rijk en provincie één of enkele bijeenkomsten organiseren over de inpassing van energiestructuren i.r.t. andere ruimtelijke functies en kwaliteiten, bijvoorbeeld in de vorm van een 'Energy Board special'. Hierin wordt aan de hand van de concept p-MIEK Utrecht 2.0 naar de integrale afstemming m.b.t. de langere termijn gekeken. De lessen uit recente projecten, de ervaringen uit de Energy Board en het ruimtelijk ontwerpend onderzoek van Mooi Nederland voor inpassing van energiestructuren worden hierbij benut. Het initiatief tot het organiseren van deze specials ligt bij de provincie Utrecht. ❖ Verder is afgesproken om binnen het lopende gezamenlijke onderzoek van het Kromme Rijn Linielandschap te bekijken of koppelkansen tussen sectorale programma's benut kunnen worden om groen mee te laten groeien met verstedelijking. ❖ Tenslotte is in het kader van de herijking van het Deltaprogramma afgesproken dat het Rijk de vernatting van veenweiden meeneemt als één van nieuwe grote watervragers.
2	NOVEX-gebied Metropoolregio Amsterdam (MRA) ❖ Voor de Metropoolregio Amsterdam (MRA) onderschrijven Rijk en Regio dat een goede woon-werkbalans essentieel is voor een evenwichtige meerkernige ontwikkeling in de MRA. Het gezamenlijke doel is om deze balans niet verder te laten verslechteren, en waar mogelijk te verbeteren. Verder hebben rijk en regio afgesproken om samen te werken aan economisch ruimtelijke maatregelen voor bedrijventerreinen binnen de MRA die noodzakelijk zijn voor meerkernige ontwikkelingen en het verbeteren van de woon-werkbalans. Deze maatregelen worden opgenomen in de NOVEX Uitvoeringsagenda 1.0. Uitgangspunten hiervoor zijn om met zorg om te gaan met de ruimte die beschikbaar is voor economie, in te spelen op de veranderende vraag naar ruimte voor economie en rekening te houden met de ruimtelijke behoefte voor economische bedrijvigheid. Een integrale afweging met andere ruimtelijke vraagstukken, ruimteclaims en randvoorwaarden is onderdeel van deze uitwerking om te komen tot maatregelen. ❖ Voor het BO MIRT 2025 worden nadere afspraken uitgewerkt om de bestaande voorraad bedrijventerreinen te beschermen binnen de kaders van de MRA Bedrijventerreinenstrategie. Dit wordt inclusief mogelijkheden voor compensatie, intensiveren en beter benutten, en mengen/ontmengen van functies in beeld gebracht. ❖ Voor de MRA hebben Rijk en regio de groenblauwe maatregelenpakketten onderschreven die voor 2030 noodzakelijk zijn voor het behouden en versterken van het groenblauwe netwerk in en om de stad en het robuust maken van (bovenregionale) watersystemen. En in te zetten op het beschermen van de metropoolregio tegen wateroverlast door in samenhang maatregelen te gaan nemen in zowel (bovenregionale) watersystemen als in de fysieke ruimte. Uitgangspunt is dat het groenblauwe netwerk en het watersysteem meegroeien met de verstedelijkingsopgaven in de MRA. Waarbij de verstedelijkingsopgaven niet worden afgewenteld op het watersysteem en het groen in en om de stad. Dit is noodzakelijk voor een gezonde, veilige en aantrekkelijke leefomgeving in de MRA met daarin circa 2,6 miljoen mensen en grote economische waarde. ❖ Rijk en regio nemen de geselecteerde maatregelpakketten op in de Uitvoeringsagenda NOVEX MRA 1.0. Voor BO Leefomgeving 2025 brengen Rijk en regio voor de investeringsvraagstukken uit deze

	maatregelpakketten de kosten, baten en financieringsmogelijkheden in beeld.
3	NOVEX-gebied Utrecht-Amersfoort ❖ In het NOVEX-gebied Utrecht-Amersfoort werken Rijk en regio samen aan een forse en complexe verstedelijkingsopgave: wonen, werken, voorzieningen, bereikbaarheid en leefbaarheid en de daarbij behorende randvoorwaarden als groen, bodem en water, klimaatadaptatie en energie. De (complexe) besluiten die hiermee samenhangen zijn in beeld gebracht in de adaptieve ontwikkelstrategie waarbij de richtinggevende keuzes zijn opgenomen in een ontwikkelpad. Doel is om de opgaven zoals geschetst in het Ontwikkelperspectief "Gezond groeien in nabijheid" gezamenlijk aan te pakken. ❖ De Ontwikkelstrategie maakt duidelijk dat het grootste deel van de nieuwe woningen en werkgelegenheid pas zal kunnen worden gerealiseerd in de gebieden Groot Merwede en Rijnenburg, als er eerst bestuurlijke afspraken zijn gemaakt over de ruimtelijke invulling en de ontsluiting van deze gebieden. Verder is afgesproken om in het Kromme Rijn Linielandschap samen inzichtelijk te maken op welke manier groenblauwe maatregelen (t.b.v. klimaat, recreatie en natuur) in en om de stad kunnen worden verbonden.
4	NOVEX-gebied Groene Hart ❖ Het NOVEX-gebied Groene Hart ligt goed op koers. De realisatieagenda geeft invulling aan zowel de structurerende keuzes die gemaakt moeten worden als de realisatie in zo genoemde sleutelprojecten.
5	NOVEX-gebied Noordzeekanaalgebied (NZKG) ❖ Voor het Noordzeekanaalgebied (NZKG) hebben Rijk en Regio afgesproken om met het NZKG als nieuwe groene energiehoofdstructuur van Nederland de basis te leggen voor de verduurzaming van onze industrie, de productie van groene brandstoffen en de ontwikkeling van een circulaire economie. Terwijl tegelijkertijd deze transitie bijdraagt aan een gezondere leefomgeving in de regio en helpt om klimaatverandering tegen te gaan. Op drie sleutelelementen binnen de NOVEX samenwerking zijn nadere afspraken gemaakt, te weten: ○ Gezamenlijk optrekken in de voorbereiding van de stedelijke vernieuwing IJmond; ○ Verkenning maatschappelijk draagvlak inpassing energie infrastructuur in het NZKG; ○ Herbevestiging belang Energiehaven IJmond.

Regio Oost-Nederland

1	Ruimtelijke opgaven Oost-Nederland (NOVEX) <i>Provincie Gelderland</i> ❖ Na indienen door Gelderland van het ruimtelijk voorstel werken Rijk en provincie samen verder aan uitwerking van de afspraken in het ruimtelijk arrangement. Daarbij komen (onder andere) opgaven aan de orde voor een toekomstbestendige landbouw, zoetwaterbeschikbaarheid en ruimtelijke inpassing van (circulaire) economie en energie-infrastructuur. ❖ Dit proces wordt komend jaar voortgezet, waarbij ook uitkomsten van de herijking van de Nota Ruimte worden betrokken en ook inzichten voor de nieuwe omgevingsvisie van Gelderland. <i>Provincie Overijssel</i> ❖ Op 8 februari jl. diende Overijssel het concept-ruimtelijk voorstel in. Momenteel werken Rijk en provincie samen verder aan uitwerking van de afspraken in het ruimtelijk arrangement. De opgaven waar in dat
----------	---

	verband over wordt gesproken gaan ook hier onder andere over landbouw, beschikbaarheid zoetwater, verstedelijking en de ruimtelijke inpassing van (circulaire) economie en energie-infrastructuur. ❖ Dit proces wordt komend jaar voortgezet. Daarbij worden naast de herijking van de Nota Ruimte ook inzichten betrokken voor de nieuwe omgevingsvisie van Overijssel.
2	Startsein Rijk-regio verstedelijkingsstrategie regio Stedendriehoek (Apeldoorn, Deventer en Zutphen) ❖ Rijk en regio (provincies, gemeenten, waterschappen) spreken af gezamenlijk een integrale verstedelijkingsstrategie voor de regio Stedendriehoek op te stellen.
3	Startsein Rijk-regio verstedelijkingsstrategie regio Twente ❖ Rijk en regio (provincie, gemeenten, waterschap) spreken af gezamenlijk een integrale verstedelijkingsstrategie voor regio Twente op te stellen.
4	NOVEX-gebied Regio Zwolle ❖ Voor NOVEX-gebied Regio Zwolle is als vervolg op de Verstedelijkingsstrategie en het Ontwikkelperspectief een eerste versie van de Uitvoeringsagenda uitgewerkt. Aandachtspunten uit de Uitvoeringsagenda zijn o.a. verstedelijkingsafspraken na 2030, regionale mobiliteitstransitie (Woningbouw en Mobiliteit; WoMo), klimaatadaptie (nationaal, boven-regionaal en lokaal) en afstemming met aanpalende dossiers zoals de Ruimtelijke Economische Bouwsteen, energie en drinkwater. Onderdeel van de uitvoeringsagenda is dat de Regio bovenstaande aandachtspunten (verstedelijking, WoMo en klimaatadaptatie) concretiseert en in gesprek gaat met het Rijk over invulling van opgaven en bijbehorende middelen uit het regeerprogramma. Rijk en regio hebben afgesproken dat in het deelprogramma stationsomgevingen gewerkt wordt aan een concretisering van de aandachtspunten, en dat gezamenlijk gezocht wordt naar aansluiting op o.a. een mogelijk vervolg WoMo, nieuwe verstedelijkingsafspraken na 2030 en dit te koppelen aan de definitieve Uitvoeringsagenda en Regionale Investeringsagenda .
5	NOVEX-gebied Arnhem Nijmegen Foodvalley ❖ Regio en Rijk werken in het NOVEX-gebied Arnhem-Nijmegen-Foodvalley samen om de doelen en ambities uit het Ontwikkelperspectief te kunnen realiseren. Hierin staan drie hoofdopgaven centraal: de schaa sprong verstedelijking, natuurherstel en een robuust watersysteem, en de doorontwikkeling van de landbouw. Tijdens het BO Leefomgeving Oost van 7 november 2024 is de uitvoeringsagenda besproken waarin de bestuurlijke ambitie is uitgesproken om kansen te verkennen om verdere stappen te zetten in de ontwikkeling van het Veluwe Waalpad, de doorfietsroute KennisAs Ede-west - Barneveld, Arnhem-Oost en drie onderdelen die voortvloeien uit het Regionaal perspectief Landelijk Gebied regio Foodvalley.
6	Bestaande woningbouwafspraken: uitplaatsing spooreplacement en ontwikkeling Arnhem Oost ❖ Rijk en regio onderzoeken in een pre-verkenning aanvullende mogelijkheden voor uitplaatsing van het spooreplacement Arnhem Goederen. Inzet is deze pre-verkenning voor het einde van dit jaar af te ronden en dan tevens zicht te hebben op financiering, passend bij deze fase van onderzoek. ❖ Indien de pre-verkenning daar aanleiding toe geeft, maken Rijk en regio in een separaat BO afspraken over de vervolgfase. Dit betreft een volgende stap in de planvorming, middels een derdenwerkenopdracht aan ProRail en met nauwe betrokkenheid van NS. Scope van dit vervolg omvat de inpassing en planologische, milieutechnische, spoorse en

	logistieke haalbaarheid van uitplaatsing. Daarnaast worden afspraken gemaakt over de governance van deze vervolgfase. ❖ De partijen streven ernaar om eind 2025 vast te kunnen stellen of de spooreplacements uitgeplaatst kunnen worden en afspraken daarover vast te leggen in een Bestuursovereenkomst. Dit betreft onder andere afspraken over de voorkeurslocatie(s), de verdeling van risico's, de governance en organisatie van het vervolg.
--	---